

Euskal errefuxiatuak Iparraldean

Eguzki Urteaga

*UPV/EHUko Soziologia eta Gizarte Langintza Saileko
irakaslea eta Jakin Taldeko kidea*

Memoria eta errelatua aho guztietan dauden une honetan, ezinbestekoa da iragana objektibotasunez begiratzea, gertatutakoa bere osotasun, aniztasun eta gordintasunean ulertzeko, eta, iragana ulertzeaz gain, ez dadin errepikatu. Historia horretan, Iparraldean epe motz ala luzeagoan bizi izan diren euskal errefuxiatuek toki berezia betetzen dute, batik bat 1960ko hamarkadatik 1980ko hamarkadara arte.

Izan ere, bolada horretan, euskal errefuxiatuak bizitza politiko, sozial eta kulturalaren erdian kokatu dira, nahiz eta fase ezberdinak egon. Hain zuzen ere, hartu-eman zuzenen bidez, Ipar Euskal Herriko abertzaletasun garaikidea sortzen laguntzeaz gain, frantses estatuaren errepresioak sustengu mugimenduak eragin ditu, baita zenbait barne zatiketa ere, estatu terrorismoaren biktimak izan direla eta frantses zein espainiar estatuen arteko lankidetzaren ondorioak pairatu dituztela ahaztu gabe.

Abertzaletasun garaikidearen sorrera

Hain zuzen ere, Iparraldeko abertzaletasunaren sorrera (Malherbe, 1977) bertako herritarrek Hegoaldeko errefuxiatu

politikoekin mantendutako harreman eta eztabaidetatik banaezina da. Gerra Zibilak (1936-1939) eta frankismoaren lehen urteek eragindako errefuxiatu uholdeak euskal kontzientzia suspertzeko baliagarriak eta hainbat kultur elkar-teren sortzaile izan baziren, Oldarra abesbatza eta dantza elkarteak adibide zela, 1950eko hamarkadaren amaieran gertatutako uholdeak eragin politiko nabarmenak izan zituen. Izan ere, sortu berria zen ETAKo (1959) hainbat kide, buruzagiak barne, Ipar Euskal Herrira joan ohi ziren, bertako militante gazteekin harreman zuzena edukiz (Urteaga, 2004: 12). Ondoren Enbatako kide izango zirenen eta ETAKo zenbait buruzagiren artean harreman zuzen bezain ugariak suertatu ziren. ETAK, Enbataren bitartez, aukera ikusten zuen batasun nazionala bultzatzeko eta Euskal Herri osoa askatzeko.

Hori zela eta, bai Txillardegik bai Julen Madariagak Enbata erakunde politikoaren sorrera ekitaldian parte hartu zuten. Itxasun antolatu zen 1963ko apirilaren 15ean, Aberri Egunaren kari. Bostehun pertsona inguru egon ziren ekitaldi horretan: Enbatako sortzaileez gain (Davant, Larzabal, Labegerie, Abeberri, Burukoa eta Haran), Etxeberri-Aintxart eta Errekarte bezalako hautetsi zein jauntxoak, Europako gutxiengo nazionalen ordezkariak eta euskal errefuxiatu politikoak zeuden: bai ETAKo kideak bai Telesforo Monzon (Cassan, 1997: 137).

Euskal errefuxiatuekin mantendutako harreman estuak baliagarriak izan zitzaizkien erakunde politiko bat antolatzeko, baita ere ideologia koherente batez hornitzeko (Forné, 1990) eta egitasmo politiko zehatz bat osatzeko. Izenpetutako Itxasuko Agiriak (Davant, 1986) zioen euskaldunak zirela lurraren, hizkuntzaren eta ohituren aldetik eta nazio bat osatzen zutela iraganeko zein gaur egungo borondatearen izenean; baita ere demokrazia bat zirela naturaz eta historiaz. Era berean, batzeko eta erabakitzeko eskubideak aldarrikatzen zituzten. Oinarri horietatik abiatuz, eskubide horietaz kontziente izanik eta herriek zeukaten autodeterminazio eskubide unibertsalaren izenean, beraien erabakigarritasuna adierazten zuten,

nazioaren antolakuntzaren eta ezagupenaren bidez demokrazia erabat gauzatu, bateratuta zegoen Euskal Herriaren bizitza eta jarraitutasuna bermatzeko (Urteaga, 2004: 14).

Errepresioaren areagotzea eta elkartasun mugimendua

Urte gutxi batzuk lehenago, frankismoa kanpoari zerbait ireki zitzaion (Hermet, 1992) eta Frantziarekin harreman politiko eta ekonomikoak garatu zituen. Testuinguru horretan, frantses gobernuak Iparraldean kokatuta zeuden euskal errefuxiatuen aurkako neurri administratiboak hartzen hasi zen, hala nola, bizileku asignazioak, egonaldi debekuak eta kanporaketak. Horrela, 1964ko azaroaren 17an, Frey Barne ministroak ETAko buruzagien aurkako urruntze erabakia hartu zuen; horien artean zeuden Txillardegi, Madariaga, Benito del Valle ala Irigarai. Eta 1965ean lehen epailetak hasi ziren (Cassan, 1997: 203), besteak beste armak, dokumentu faltsuak eta ezkutuko argitalpenak edukitzeagatik. Esaterako, Madariaga sei hilabeteko kartzela zigorrera kondenatu zuten. Iparraldean zeuden euskal errefuxiatuen aurkako errepresioa areagotuz joan zen, batik bat 1969an frantses eta espainiar gobernuak lankidetzaren hitzarmen bat izenpetu ostean, ETAREN jardura mugaren bi aldeetan oztopatzeko asmoz. Eta 1970ean gertatu zen Burgosko epailetak nazioartean eta beraz Frantzian oihartzun itzela eduki bazuen (Halimi, 1971), frantses gobernuak euskal errefuxiatuen aurka zeraman gudua jarraitu zuen. Horrela, 1963 eta 1971 bitartean, 59 kanporatze egon ziren, horietariko 35 1972an (Cassan, 1997: 203).

Iparraldean zeuden euskal errefuxiatuen aurkako errepresioa areagotuz joan zen, batik bat 1969an frantses eta espainiar gobernuak lankidetzaren hitzarmen bat izenpetu ostean

Errepresio horren ondorioz, Frantzia osoan 300 euskal errefuxiatu inguru bizi ziren; horietariko gehienak Ipar Euskal Herriari zeuden, eta beste horrenbeste Europako hainbat herritan erbestera ziren, batez ere Belgikan, Alemanian eta Suitzan. Egoera horrek euskal errefuxiatuen aldeko mobilizazioak piztu zituen (Urteaga, 2012: 1.065), funtsean hiru itxura hartuz: gose-greba, manifestaldiak eta informazio kanpainak.

Sei gose-greba izan ziren 1970 eta 1974 bitartean: 1970eko martxokoa, 1971ko maiatzekoa, 1972ko urri eta azarokoa eta 1974ko urtarril zein otsailekoa. Ondoren, beste bi gertatu ziren, hots, 1976ko gabonetakoa eta 1984ko urtarrilekoa. Zortzi gose-greba horiek eragin handia eduki zuten Ipar Euskal Herri osoan eta, abertzaleetatik at, hainbat sektoreren begikotasuna eta elkartasuna piztu nahiz agerrarazi zituzten. Zentzu horretan, 1972ko urrian izandako gose-greba esanguratsua izan zen, zeren, 1972ko urriaren 8an, Aldizkari Ofizialean ministerioaren erabaki baten berri ematen zen zeinen arabera ETA erakundea debekatuta zegoen frantses lurraldean (Urteaga, 2012: 1065). Gazte abertzaleek esku-hartze handia eduki zuten, pixkanaka, informazio lanaren ondorioz, gose-greba geroz eta herrikoia izatea lortuz. Hain zen egia, non hiri eta herri ezberdinetara hedatuko zen, Baionaz gain Donapaleu, Maule ala Zokoa aipa zitezkeelarik. 1974ko urtarril eta otsaileko gose-grebaren kasuan, ETAk Carrero Blanco hiltzeak sortutako errepresioari aurre egitea zuen helburu. Hortik aurrera, espainiar gobernuak frantses gobernuari presio nabarmena egin zion azken horrek errefuxiatu politiko batzuk bota zituzten, oihartzun handiko gose-greba piztuz eta bretoi nahiz flandriarren elkartasuna lortuz.

Sustengu manifestaldi eta elkarretaratzei dagokienez, aitzizki izan ziren, bereziki Burgosko epaiketaren garaian. Ostean, 1971ko Aberri Eguna Donibane Lohizunen ospatu zenean, eta prefetak debekatu ondoren, ehunka gazte bildu ziren. Izandako liskarren ondorioz, Txillardegi eta Monzon Ipar Euskal Herriatik urrundu zituzten; une berean, hainbat militante abertzale epaitu zituzten, isun zein bete gabeko kartzela

zigorrak jasanez. Halaber, 1972ko otsailaren 22an, abertzale erakundeek bat-bateko manifestaldi bat egin zuten Baionako Herriko Etxearen aurrean, kanporatze mehatxu berriei aurre egiteko asmoz. Bestalde, 1972ko gose-grebei elkartasuna adierazi nahiz, bi manifestaldi anolatu ziren Baionan, 1.200 eta 2.000 pertsona bilduz.

Azkenik, anitz informazio kanpaina izan ziren (Urteaga, 2012: 1.066). Jadanik 1969an, preso politiko batzuen heriotza-zigor mehatxuak zirela medio, Enbata zein PSUk ekimena hartu zuten. Urte horretako uztailaren 29an, *Front de lutte du Pays Basque contre la répression franquiste* taldea Baionan sortu zen, Enbata, ETA, PSU, PS, MFE eta Humanité Rouge erakundeak bilduz. Eta fronte horrek informazio kanpaina indartsu bat bultzatu zuen Hego Euskal Herriko torturari buruz bereziki eta errepresio frankistari buruz oro har, kartelak eta artikulak hedatuz. Aldez aurretik, Enbatak Iparraldeko iritzi publikoa sentikortu zuen (Urteaga, 2004: 15), gai horiei buruz zenbaki berezi bat argitaratuz.

Errefuxiatu estatusaren galera

Francoren heriotzaren ostean (Goulemot Maeso, 1989), euskal errefuxiatuek pairatzen zuten errepresioak gora egin zuen. Izan ere, 1976an, 80 errefuxiatu Iparraldetik kanporatu eta Frantziako hainbat eskualdetan asignatu zituzten, Île d'Yeu adibide zela. Ondorengo bi urteetan, errepresioa areagotu eta aniztu zen, zeren, alde batetik, atxiloketak eta zigorrak ugaritu ziren eta, beste aldetik, espainiar polizia zuzenean errefuxiatuak ematen zitzaizkion (Cassan, 1997: 203).

Baina aldaketa nagusia 1978ko espainiar konstituzioaren onarpenaren ostean gertatu zen. Hain zuzen ere, hortik aurrera, Frantziako gobernuak kontsideratu zuen Espainia demokrazia parlamentario bat bilakatu zela eta, ondorioz, ez zeukala gehiago zentzurik euskal aktibistei errefuxiatu estatusa ematea. 1979ko urtarrilaren 30ean plazaratutako komunikatu baten bidez, frantses Atzerri Ministerioak zioen

espainiar herritarrei errefuxiatu estatusa kenduko zitzaiela (Cassan, 1997: 204). Hortik denbora gutxira, errefuxiatuez arduratzen zen OFPRA erakundeak, eskutitz bidez, euskal errefuxiatuei jakinarazi zien beraien errefuxiatu estatusa galdu zutela. Une berean, Espainiako gobernuaren presiopean, frantses gobernuak, hainbat atxiloketa burutzeaz gain, kanporatze erabakiak hartu zituen. Guztira, 1979 eta 1981 bitartean, 200 kanporatze-erabaki hartu zituen.

Beraz, paperik gabe zeudenez, kanporatze erabakipean zirenez, ez zeukatenez lan egiteko baimenik eta polizia frantsesak atxilotu zitzakeenez, euskal errefuxiatu asko klandestinitatean sartu ziren.

Abertzaletasunaren zatiketa

Euskal errefuxiatuek jasaten zuten errepresio geroz eta latzagoak tentsioak sortu zituen Iparraldeko abertzaletasunaren baitan (Urteaga, 2004: 22) eta bi erakunde armatu nagusien artean, alegia, ETA eta Iparretarrak-en (IK) artean. Izan ere, Iparraldeko mugimendu abertzalearen zati batek kontsidera-

Errefuxiatuek jasaten zuten errepresio geroz eta latzagoak tentsioak sortu zituen Iparraldeko abertzaletasunaren baitan eta ETA eta Iparretarrak-en artean

tzen zuen ordua etorri zela Iparraldeari propioak zitzaizkion problematikak lantzeko, hala nola, Ipar Euskal Herriaren erakundetzea, euskararen ofizialtasuna, garapen industrialala ala justizia soziala. Hori zela eta, mobilizazio abertzalea ezin zitekeen soilik euskal errefuxiatuen babesaren inguruan antolatu, baizik eta, esaterako, bere biziko garrantzia zeukan turismoaren eta etxegintza

espekulazioaren inguruan. Era berean, ETAk Hegoaldean zeraman borroka armatua bezala, IK-k (Moruzzi eta Boulaert, 1988) antzeko gudua eraman behar zela zioen, bakoitzak bere bidea jarraituz, Euskal Herri askatu eta bateratu bat lortzeko.

Abertzaletasunaren beste zati batek, ordea, pentsatzen zuen lehentasuna Hego Euskal Herriaren askapenari eta errefuxiatuen babesari eman behar zitzaiela (Urteaga, 2004: 23). IKren *Erne* barne aldizkarian irakur zitekeen bezala: «arazoak agertu ziren batzuek erabaki zutelarik, behingoz eta denentzako, fronte bakarrean borrokatu behar zela, fronte bakarra noski Hegoaldekoa zelarik eta Iparraldea betiko sakrifikatua». Hori zela eta:

Iparraldekoak eta Hegoaldekoak batu beharko lirateke espainiar estatuaren aurka borrokatzeko, frantses estatuko santuarioa babesteko eta atentatuak prestatzeko babesgunea izaten jarraitzeko. Behin Hegoaldea askatuta, gauza bera egin beharko litzateke Iparraldea askatzeko.

Une horretan, fronte bakarraren alde zegoen zatia oso kezkatua zegoen euskal errefuxiatuek pairatzen zuten geroz eta errepresio handiagoarekin, baita ere frantses poliziaren presentzia nabarmenarekin. Horrek, atxiloketak, kartzelaratzak eta kanporatzeak ugaritzeaz gain, ETAko kideen mugimenduak eta jarduerak zailtzen zituen.

Bi gobernuen arteko adostasuna

Testuinguru horretan, Frantziako Alderdi Sozialista boterera iritsi zenean (1981), bi aurpegi ezberdin erakutsi zituen. Hasiara batean, alegia, hauteskunde presidentzial eta legislatiboak irabazi eta denbora gutxira, 1981eko abuztuan hain zuzen, Frantziako Asanblea Nazionalak Estatuaren Segurtasun Korteia (Auzitegi Gorenaren baliokidea) bertan behera uztea erabaki zuen. Erabaki hori Amnistia legearen 2. artikulua- ren baitan kokatzen zen, zeinek zioen «estatuaren autoritatearen gauzapena oztokatzen duen edozein joerari loturiko infrakzioak» amnistiitzen zituela (Quadruppani, 1989: 133). Halaber, kontuan izanik euskal gatazkaren atzean motibazio politikoak zeudela, Espainia demokrazia gazte bat zela eta torturaren erabilpena egiaztatuta zegoela, François Miterranden lehen gobernuak, Pierre Mauroy lehen ministro zela,

uko egin zion euskal errefuxiatu eta presoak estraditatzeari. Jarrera hori ulertzeko, gogoan izan behar da, oposizioan zegoen bitartean, Alderdi Sozialistak kritikatu zuela euskaldunei errefuxiatu estatusa kendu izana. Horrez gain, 1981eko hauteskunde presidentzialei begira, Alderdi Sozialista eta EHAS alderdi abertzalea akordio batera iritsi ziren, azken horrek hautagaitzarik ez aurkeztearen truke, Alderdi Sozialistak euskal departamendu bat sor zezan (Urteaga, 2004: 21).

Aitzitik, batez ere PSOE Espainiako gobernura iritsi ostean (1982an), bi gobernuen arteko harremanak aldatu ziren. Bi alderdiak Internazional Sozialistako kideak izateaz gain, beraien buruzagiek elkar ezagutzen zuten eta harreman nahiko estuak zeuzkaten. Hori zela eta, 1982ko azaroaren 10ean, Frantziako Ministro Kontseiluak komunikatu baten bidez jakinarazi zuen asilo eta estradizio eskubidea arautzen zuen politika aldatzen zuela (Cassan, 1997: 232) eta, hortik aurrera, erabakiak irizpide berrien arabera hartuko zirela, esan nahi baita ETAko kideen ekintza eta jardueren motibazio politikoa ez zela gehiago kontuan hartuko. Baina aldaketa hori benetan indarrean sartu zen 1984tik landa, Laurent Fabius lehen ministro bilakatu zenean. Hain zuzen ere, 1984ko irailaren 26an, lau euskal preso estraditatu zituzten (Cassan, 1997: 235). Hortik aurrera, errefuxiatuen estradizioak biderkatu ziren eta beraien aurkako gudua sistematizatu zen. Jarrera aldaketa horretan, François Mitterrand eta Felipe Gonzálezek 1983ko abenduaren 20an eduki zuten bilkura erabakigarria izan zen. Bilkura ofizial horretan, agintari espainiarrak frantses presidenteari eskatu zion Frantziak ez ziezaien inongo babesik eskaini euskal errefuxiatuei eta ETAko kideak atxilotu eta estraditatu zitzaizkien. Jacques Attali (1992) Mitterranden aholkulari bereziaren arabera, egun horretan bi agintariak adostasun batera iritsi ziren euskal errefuxiatuen inguruan.

Akordio horren ondorioak laster ikusi ziren, 1984ko urtarilaren 10ean 17 errefuxiatu atxilotu baitzituzten: hamaika errefuxiatu Frantziako hainbat eskualdetan asignatuak ziren

bitartean, gainontzeko seirak bat-batean kanporatu zituzten (Cassan, 1997: 238). Era berean, prefetek Barne Ministeriotik jaso zuten eskutitz baten arabera, hortik aurrera errefuxiatu estatusa eskatzen zuten euskal herritarrei sistematikoki ukatuko zitzaien Frantziako hego-mendebaldeko bederatzizko departamenduetan egoteko eskubidea. Eta, 1984ko urrian, debeku hori Britainia eta Normandiara hedatu zen. Horrela, sei hilabeteko epean, 18 euskal errefuxiatu asignatuak izan ziren eta beste 26 kanporatuak. Horrez gain, egonaldi baimenaren iraupena murriztu zitzaien eta erregulariki prefekturara joan behar zuten beraien egonaldi-eskaera berritzeko, beraien kontrola erraztuz. Halaber, 1983ko udaberriaz geroztik, hiru hilabete baino gehiagoko egonaldi baimena ez zuten errefuxiatuei, gehienei, alegia, etxebizitza eta familia laguntzak jasotzeko eskubidea ukatzen zitzaien (Cassan, 1997: 240).

Zalantzarik gabe,
Frantziako gobernuari
presio egiteko tresna
eraginkorrena GAL
erakundea sortzea,
diruztatzea eta
laguntzea izan zen

Estatu terrorismoa

Zalantzarik gabe, Frantziako gobernuari presio egiteko tresna eraginkorrena GAL erakundea sortzea, diruztatzea eta laguntzea izan zen. GAL ez zen lehen erakunde parapoliziala izan, 1976az geroztik sigla ezberdinetako taldeek (GAE, AAA, ANE, ATE, Guerrilleros del Cristo Rey ala BVE) euskal errefuxiatuen aurkako hainbat atentatu burutu baitzituzten. Lehen atentatua 1976ko martxoaren 21ean burutu zuten Donibane Lohizunen ETako kide baten eta bere familiaren aurkako eraso batean: emaztea eta haurrak larriki zaurituak izan ziren. Baina, atentatuak biderkatu ziren 1978ko uztailetik gora, ETako buruzagi bat larriki zauritua izan baitzen eta bere emaztea hil zelako. Urte bereko abenduaren 21ean,

Batallón Vasco Españolko komando batek Jose Migel Beñaran *Argala* ETAko buruzagi historikoa autobomba baten bidez hil zuen. 1979 eta 1980 bitartean, guztira hamaika euskal errefuxiatu erail zituzten eta hamarka pertsona larriki zauritu (Cassan, 1997: 285).

GAL erakunde horien jarraipenean kokatu zen, 1983 eta 1987 bitartean 27 pertsona hilez eta 30 pertsonatik gora larriki zaurituz. Hain zuzen, 1983ko urriaren 16an Tolosako bi errefuxiatu gazte bahitu zituzten eta, 1984ko urtarrilaren 20ean, beste bi errefuxiatu hil ostean, GALEk Lasa eta Zabala bahitu eta hil zituela aldarrikatu zuen (Cassan, 1997: 287). Plazaratu zuen komunikatuan, GALEk adierazten zuen ETAk egindako atentatu bakoitzak berehalako erantzuna edukiko zuela eta biktima bakar bat ez zela erantzunik gabe egongo. Era berean, zioen frantses estatuak ETAko kideei aukera ematen ziela «inpunitate osoz» bere lurraldean egoteko. 1984an, guztira bederatzi pertsona erail, hamaika zauritu eta bi bahitu nahiz torturatu zituen, baita ere hamar bat sute, bomba eta tiroketa burutu. Atentatu gehienak taberna eta kooperatiba abertzaleetan, ETAko kideen etxeetatik gertu ala kalean bertan gertatzen ziren (Cassan, 1997: 290). Orduan, hainbat kazetari eta behatzaile ohartzen hasi ziren atentatu horiek Frantzia eta Espainiaren arteko harremanei estuki lotuak zeudela (Cassan, 1997: 290) eta Espainiako estatuak zerikusi zuzena eduki zezakeela.

Nahiz eta 1984an Frantziak euskal presoan estradizioak hasi, GALEk jarduera armatuarekin jarraitu zuen. 1985a bereziki odoltsua izan zen, 16 atentatutan hamaika hil eta beste hamar pertsona larriki zaurituak izan baitziren, biktimen artean naziotasun frantsesa zeukaten lau herritar zeudela (Cedri, 1989: 59). Geroz eta gehiago, tabernen tiroketak eta bonbazko atentatuak burutzen zituen. Helburua Iparraldeko biztanlerian ahalik eta beldur handiena sortzea zen. Zalantzarik gabe, 1985eko urriaren 25ean Monbar Hotelaren aurka burututako erailketak sortu zuen astindurik handiena, bai euskal errefuxiatuen artean bai Ipar Euskal Herri osoan,

bertan lau errefuxiatu ezagun hil baitziren. 1986an atentatuak murriztu ziren, batik bat eskuinak urte horretako hauteskunde legislatiboak irabazi zituelako. Hortik aurrera, frantses gobernu berriak euskal errefuxiatuen eta presoen aurkako borroka gogortzea onartu zuen, beti ere Espainiako gobernuak GAL sustatzeari eta diruztatzeari uko egiten bazion. Izan ere, Charles Pasqua Barne ministro izanik, euskal errefuxiatuak kopuru handian espainiaratu zituzten eta frantses poliziaren presentzia nabarmen areagotu zen Iparraldean.

Lankidetzeta eta errepresioaren aukera

Jacques Chirac-en gobernuak eta ondorengo agintariak, eskuinekoak ala ezkerrekoak izan, Espainiako gobernuarekiko lankidetzeta estua mantentzearen eta errepresio politika gauzatzearen apustua egin zuten. Hain zuzen ere, 1992ko otsailaren 14an, Pirinio Atlantikoetako prefetak iragarri zuen bezala, estatu frantsesak helburu nagusi bat zeukan: ETaren aurkako borroka determinatu eta egonkorra (*Sud Ouest*, 1992: 20). Hamar urtean, Iparraldean kokatutako polizien kopuruak nabarmen egin zuen gora. Horrela, 1986an, 1.400 polizia inguru zeuden Iparraldean, gobernu frantsesak polizia judiziala zein zerbitzu sekretuak bereziki indartu baitzituen. Espainiari bere prestutasun eta borondate ona erakutsi nahian, frantses gobernuak segurtasun neurriak behin eta berriro indartu zituen. Egindako indarra hain zen handia, ezen, 1992an, Marchand Barne ministroak zioen 2.000 polizia Ipar Euskal Herrian kokatuta zeudela ETaren aurka borrokatzeko (*Enbata*, 1992: 4).

Halaber, justizia-sisteman aldaketak nagusitu ziren. Izan ere, Estatuaren Segurtasun Korteak desegin bazuen, Frantziako gobernuak magistratu bereziz osatutako zigor auzitegi berezi bat sortu zuen borroka armatuari loturiko kasuak epaitzeko (Cassan, 1997: 176). Gainontzeko auzitegiak ez bezala, zigor auzitegi hori apelazio auzitegiak izendatutako lehen-dakari batez eta beste sei magistratuz osatua zegoen. Auzitegi horrek ibilmolde berezia zeukan, oso zigor larria jarri

baitzezakeen gehiengo sinplearekin, zigor auzitegi arruntek gehiengo kualifikatua eskatzen zutenean. Halaber, euskal errefuxiatuen kasuan, borroka armatu kasuetan murgilduta zeuden delituak Parisko auzitegi korrekzional berezi batek epaitzen zituen. Horren bidez, kartzela prebentiboaren iraupena luzatzeko aukera zeukan, baita ere preso zeuden errefuxiatuak Ipar Euskal Herritik urruntzeko (Cassan, 1997: 177).

Geroztik, ETaren eta euskal errefuxiatuen aurkako borrokan, bi gobernuak estrategia berari eutsi diote.

Egia ezagutzeko premia

Beraz, memoria eta errelatu askotariko baina partekatu bat sortu nahi bada, ezinbestekoa da, gutxienez 1936tik gaur egun arte gertatu denaren kontakizun zorrotz bezain zintzo bat egitea, euskal gatazkak sortutako sufrimenduak onartuz eta konponduz. Hori egin ezean, edo errelatu ofizial bakarra inposatzeko tentazioan eroriz gero, zauriak ez dira itxiko, gorrotoak elikatuko dira eta etorkizunean gatazka berpizteko arriskua egon daiteke. Helburua gure seme-alabek gure gurasoek eta aitona-amonek pairatu dutena ez bizitzea bada, premiazkoa da ausardiaz jokatzeta. Hurrengo belaunaldiek ez ligukete barkatuko ez lortzea, eta horretarako gutxienez saiatu behar da. 🍷

Bibliografia

- Attali, J. (1992): *Verbatim 1 1981-1986*. Paris: Fayard.
- Cassan, P. (1997): *Le pouvoir français et la question basque*. Paris: L'Harmattan.
- Cedri (1989): *Le GAL, ou le terrorisme d'État dans l'Europe des démocraties*. Ikerketa txostena, 1989ko otsaila-ekaina.
- Davant, J.-L. (1986): *Histoire du peuple basque. Le peuple basque dans l'histoire*. Baiona: Elkar.
- Enbata* (1992), 1992-01-04.
- Forné, J. (1990): *Euskadi. Nation et idéologie*. Tolosa: CNRS.
- Goulemot Maeso, M. (1989): *L'Espagne. De la mort de Franco à l'Europe des douze*. Paris: Minerve.
- Halimi, G. (1971): *Le procès de Burgos*. Paris: Gallimard.
- Hermet, G. (1992): *L'Espagne au 20ème siècle*. Paris: PUF.
- Malherbe, J.-P. (1977): *Le nationalisme basque en France (1933-1976)*. Doktoretza tesia, Université de Toulouse 1.
- Moruzzi, J.-F. eta Boulaert, E. (1988): *Iparretarrak. Séparatisme et terrorisme en Pays basque français*. Paris: Plon.
- Quadruppani, S. (1989): *L'antiterrorisme en France ou la terreur intégrée 1981-1989*. Paris: La Découverte.
- Sud Ouest* (1992), 1992-02-15.
- Urteaga, E. (2004): *La question basque en France*. Tolosa: Milan.
- (2012): 'Ipar Euskal Herriko mugimendu abertzalearen historia politikoa (1963-1981)', *Vasconia* 38, 1.055-1.077.